

værdigt er det at se, hvorledes den svenske kirke uden at opbygge et kostbart skolevæsen havde tilstrækkelig autoritet til at få indgivet befolkningen elementære læsekundskaber allerede tidligt i det 18. århundrede – vi ved desværre ikke, om forholdene var lige så gunstige i Danmark.

Bogens andet hovedtema, læse- og skrivekundskabernes betydning for den sociale og økonomiske udvikling, er i højere grad behandlet i form af teoretiske overvejelser, der er inspireret af den skepsis, man i de senere år har kunnet finde hos nogle forskere med hensyn til nytten af generelle masseundervisningsprogrammer i u-lande. De erfaringer, man kan få fra den historiske udvikling, forekommer målt ud fra bogens empiriske afsnit ikke særligt entydige. England havde mange analfabeter under den industrielle revolution, og i Sverige kom en stærk økonomisk vækst først i gang relativt sent på trods af udbredte læsekundskaber.

Undervisningens indvirkning på den sociale og økonomiske udvikling må nok snarere spores i ændringer i mentalitet på langt sigt, og frem for alt må en analyse af disse sammenhænge kræve en opdeling på forskellige typer af undervisning, f.eks. kræver det højst et minimum af læse- og skrivekundskaber at gennemføre en elementær faglig uddannelse, men en sådan uddannelse kan godt tænkes at have en væsentlig indflydelse på produktiviteten. Sådanne aspekter er antydnet, men er kun sporadisk behandlet i bogen.

Hans Chr. Johansen

Brynjulf Alver: Dag og merke. Folkeleg tidsregning og merkedagstradisjon. 2. udg. Oslo-Bergen-Tromsø, Universitetsforlaget 1981. 187 s., ill. N.kr. 93.

Brynjulf Alvers bog er en andenudgave (den første kom 1970); en egentlig anmeldelse ville derfor ikke være fair. Den væsentligste fornyelse ligger i, at den nye udgave indeholder et – ofte meget detaljeret – eksempelmateriale fra norsk mundtlig kalendertradition således, at den vil kunne benyttes som håndbog til erstatning af ældre værker (Nils Lid, Knut Liestøl). Brynjulf Alver har kun sjældent forsøgt udsyn til andre folkelige kalendertraditioner – en indgang, som nok kunne have socialhistorisk interesse – men bogen hæver sig højt over kuriositeternes sfære. Dens force og charme ligger i forfatterens meget stærke understregning af den folkelige kalendertraditions nære tilknytning til klima, produktionsforhold og den årlige arbejdsrytme i Norge.

E. Ladewig Petersen

Ostmitteleuropa. Berichte und Forschungen. Udgivet af U. Haustein, G. W. Strobel og G. Wagner. Stuttgart, Klett-Cotta, 1981. 544 s. 314 kr.

Festskriftet til professor, dr. Gotthold Rhode, den kendte direktør for Institut für Osteuropäische Geschichte ved Mainz Universitet, har det tilfælles med andre festskrifter, at det udgør en højst blandet forretning. Indholdet strækker sig fra oversigtsartikler til detaljerede kildestudier, og spredt sig i tid fra det 9. til det 20. århundrede. Festskriftet afspejler ikke blot uundgåelige forskelle i tilgang og perspektiv hos de forskellige bidragsydere – alle er specialister i øst- og sydøsteuropæisk historie – men også den store bredde i interessefeltet inden for både politik og kultur.

Ostmittleuropa består af i alt 34 artikler og afhandlinger. For den ældre histories vedkommende viser bidragene en meget velkommen tendens til nytolkninger af hovedkilder som Bertiniani-annalerne, Nestors krønike og Neustädter håndskriftet. Andre artikler kaster nyt lys over P. Schniczers, A. Cieszkowskis og T. Fontanes rolle indenfor europæisk kunst og filosofi. Af artiklerne med et politisk tema omfortolker W. Baumgart den østrigske politik i »Die Aktenedition zur Geschichte des Krimkrieges. Eine Zwischenbilanz auf Grund der österreichischen Akten«. Flere bidragsydere beskæftiger sig med den socialistiske bevægelses historie. G. Wanger analyserer tidsskriftet *Neue Zeit*, og dets holdning til det russiske spørgsmål fra 1905 til 1914; G. W. Strobel behandler den polske agitator B. Strzelewicz og hans rolle i den tyske arbejderbevægelse; og F. Hahn undersøger den rolle som det tyske socialdemokrati spillede i den tjekkoslovakiske stat.

Særlig vil jeg henlede opmærksomheden på en artikel af R. F. Byrnes om tidsskriftet *Foreign Affairs*. Det er forfatterens synspunkt at historikerne ofte har overvurderet omfanget af den amerikanske isolationisme i Mellemløstiden, og han viser hvorledes *Foreign Affairs* havde stor betydning for at opdrage amerikanerne til at tænke globalt – og for dannelsen af deres verdensbillede. Af stor interesse er også Chr. Klessmanns »Der polnisch-sovjetsche Krieg von 1920 als europäisches Problem«, hvori han analyserer stormagternes politik overfor Polen i 1920, og motiverne bag den. Se også H. E. Volkmanns essay om forholdet mellem ideologi og pragmatisme belyst ved et eksempel taget fra den nazistiske politik i Wartheland.

Samtidshistorien er repræsenteret af B. Meissners »Entwicklungsphasen des Ostpakt-Systems in Ost- und Mitteleuropa« og R. Löwenthals »Gibt es einen osteuropäischen Bumerang?«, der begge behandler Sovjetunionens metoder til at underlægge sig Østeuropa efter den anden verdenskrig. Nævnes bør også W. Markiewicz' »Worum geht es den Arbeitern?«, der forholder sig til den polske fagbevægelses udvikling i 1980. Det ville være spændende at se en konfrontation mellem synspunkterne her og den følgende udvikling efter 13.12.81. J. M. Deasy afslutter festskriftet med en bibliografi over Rhodes væsentligste produktion.

Bogen er vel redigeret og smukt trykt. Den vil utvivlsomt tiltrække sig betydelig opmærksomhed blandt videnskabsmænd og politikere, der har interesse i øst- og sydøsteuropæiske spørgsmål.

Emanuel Halicz

H. V. Gregersen: Slesvig og Holsten før 1830. Danmarks historie under redaktion af Svend Ellehøj og Kristof Glamann. København, Politikens forlag, 1981. 487 s. Ill. I subskription 142 kr. indb. I løssalg 168 kr. indb.

Som supplement til forlagssuccessen (*Politikens*) *Danmarks Historie* udsendes i disse år nogle bind om lande og landsdele der tidligere har været tilknyttet Danmark. I denne serie »*Danmarks Historie uden for Danmark*« foreligger som bind 4 en skildring af Slesvigs og Holstens historie indtil 1830 ved den erfarne sønderjyske historiker, studielektor dr. phil. H. V. Gregersen. Det er blevet en solid og hvad stofvalget angår i det store og hele traditionel fremstilling af emnet. Størst vægt lægges der på den politiske historie og den nationale udvikling, der skildres roligt og lidenskabsløst. Mest selvstændig i forhold til tidligere danske behandlinger af grænselandets historie er Gregersen nok ved sin bestræbelse på at sidestille Holstens med Sønderjyllands historie, men det er dog et spørgsmål om det er lykkedes fuldt ud. Som sædvanligt ses hertugdømmernes forhold mest nord fra og Holsten træder i baggrunden.